

Carme Eberenz-Greoles (Le Mont-sur-Lausanne) Bernhard Schädel i els Països Catalans

Permanència de Schädel

L'any 1983, en reeditar la Generalitat de Catalunya el *Dietari de l'excursió filològica de 1906*, amb motiu de la commemoració del cinquantesim aniversari de la mort d'Antoni M. Alcover (ALCOVER 1983), facilitava al gran públic l'accés a la figura humana i intel·lectual del seu autor i, indirectament, a la de Bernhard Schädel (1878-1926); el *Dietari* presentava els dos filòlegs, el canonge mallorquí de mitja edat i el jove «Privatdozent» a la universitat de Halle, en un viatge de quaranta dies pel Pirineu, passant una sèrie de peripècies i incomoditats per a poder fer enquestes lingüístiques. Darrera l'aparença pintoresca i anecdòtica de l'obreta, darrera el seu llenguatge rústic, hi ha el testimoni d'una època clau en l'evolució de la llengua catalana; en llegir-la, la personalitat de Schädel, prou coneguda dels catalanòfils alemanys, pot constituir en canvi una sorpresa per a molts catalans si no l'han descoberta abans gràcies al petit nombre de publicacions que s'hi refereixen.

A més d'Alcover, el citen sobretot dos mallorquins més (MOLL 1970: 124-125, 154, 186; 1981: 72, 76, 85, 93, 151, 155, 215, 218-219, 224-225; 1983: 22-24, 49-67, 77-79, 84-85, 102-105, 154; MASSOT 1985: 18, 121-122, 145-146). Moll, un dels filòlegs catalans més capacitats per a parlar-ne i que ho ha fet més també, que el conegué molt a través d'Alcover i directament, ha tingut a mà la correspondència, unes 170 cartes i postals, que intercanviaren al llarg de vint-i-dos anys Schädel i Alcover; Schädel escriu en alemany, amb freqüents expressions de llengües llatines, exceptuant una vegada en què ho fa en castellà, ben correcte per cert, en una carta que ha de ser llegida per tercers. Moll cita fragments importants d'aquestes cartes encara no publicades mai completament però avui en curs de traducció, i ens presenta, ben informat, amb l'estil precís i suggestiu que el caracteritza, la relació d'ambdós (MOLL 1965: 95-110).

L'any 1986 se celebrà el Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana, que recordà Schädel, i es publicà la correspondència dels tres becaris catalans que anaren a estudiar amb ell a Halle (JULIA 1986).

Quant a la seva constància als tractats de romanística, si el citen en general ho fan breument; en canvi, els de filologia hispànica li reconeixen el paper que desempeñà en la introducció d'estudis dialectològics a l'Estat espanyol a través de la llengua catalana (ROHLFS 1957: 162, 235, 237, 252, 255, 267; CATALÁN 1974: 32-33, 35-37).

Si hom repassa l'activitat que Schädel desplegà, hom s'estranyarà d'aquesta escassa presència. Les causes hem de buscar-les sobretot en la seva condició de professor universitari atípic; no escrigué una obra mestra ni publicà profusament; les publicacions, la majoria dels seus anys de jove «Privatdozent», constituïren una petita part de la seva labor, orientada sobretot cap als projectes, a la seva realització i direcció; fou un home que obrí molts camins, d'una part dels quals el temps ha modificat considerablement la dreuera; fou també un publicista, un divulgador, que combinava l'esperit científic amb la capacitat d'entusiasmar gent de dins i de fora de la universitat per les seves recerques. La mort sobtada, abans de la cinquantena, estroncà una activitat incansable, que no conegué interrupcions però sí canvis de direcció, com veurem més tard en la seva relació amb Catalunya.

Procurarem de presentar-ne la trajectòria vital el més objectivament possible guiant-nos per la mateixa intenció que fa dir a Moll quan retrata el seu estimat mossèn Alcover:

Malfiau-vos dels escrits biogràfics que presenten el biografiat només en els aspectes bells i favorables, com si fos un ser perfecte. No us en donaran més que una visió parcial i, per tant, falsa. (MOLL 1981: 7).

L'excursió filològica de 1906

Ja hem anotat de bell antuvi que la relació de Schädel amb els Països Catalans va gairebé sempre lligada amb Alcover, a través de qui hi manté el contacte, per això el trobarem constantment present en aquestes ratlles. Ambdós filòlegs són, tant o més que col·legues, amics. La seva col·laboració és particularment intensa a l'època del Primer Congrés, els antecedents del qual hem de buscar-los en la

recollida que Alcover fa de materials per al *Diccionari de la llengua catalana*, finalment publicat amb el nom de *Diccionari català-valencià-balear* (DCVB 1926-1962), que el porten a emprendre en companyia de Schädel l'excursió filològica pel Pirineu, relatada després al seu dietari, del qual ja hem parlat en un altre lloc (EBERENZ-GREOLES, 1986: 17).

Iniciem el camí a Perpinyà, on Schädel li presenta dos alemanys més: Otto Schulze, un llibreter de prop de Halle i futur editor seu, que els acompanyarà una setmana, i Fritz Holle, professor de Berlín, catalanòfil recent, qua marxa a estudiar la frontera lingüística del Llenguadoc després d'haver rebut instruccions de Schädel; seguidament aquest en dona també a Alcover de com ha de fer l'estudi de la conjugació mentre que ell farà el de la fonètica; a la Seu d'Urgell es troben amb un altre enquestador, Saroihandy, professor de Versalles i conegut d'Alcover. La coneixença que s'estableix llavors entre els dos catalanòfils els menarà a una futura col·laboració, com més tard veurem.

Tot llegint el dietari, el lector s'emporta sovint la impressió de seguir els dos filòlegs en una sortida que en molts moments s'assembla a la del Quixot; darrera el seu treball científic els guia la idea de redimir la llengua catalana; la seva meta i els mètodes de treball provoquen la desconfiança dels muntanyencs enquestats, que sovint reaccionen rient o «lo menys que pensen de nosaltres, és segur, que som boigs o que patim de la caixa de St. Pere» (ALCOVER 1983:47). De vegades els prenen per buscadors d'or; Schädel fins i tot és pres per espia; a més de ser estranger, fa una activitat sospitosa, omple amb llapis les cèdules o fitxes que porta a la seva gran cartera en un llenguatge secret, el codi fonètic; al Rosselló, aquestes sospites portaran cua, reviuran durant la Gran Guerra Europea i es retreuran encara el 1923 [BDLC 12 (1921/22): 146-155; 13 (1923/24): 264], en perjudici d'Alcover.

Els expedicionaris, a més de gaudir dels encants naturals de les muntanyes que travessen, passen per nombroses dificultats d'ordre pràctic. Alcover les anota afegint-hi també petits detalls del comportament del seu hoste. Pels camins de ferradura Schädel munta un cavall. Alcover una euga; sovint tenen dificultats per a trobar allotjament,

encara més per a trobar bones fondes, atès el poc nivell de l'hosteleria dels isolats llogarrets; Schädel alaba la mantega pirinenca, que li resulta més familiar que els guisats amb oli; cada matí, tot i l'entrenament en la disciplina militar, on ha adquirit el grau d'oficial en reserva, no arriba a ser tan matiner com Alcover, que es lleva a punta de dia per a dir la seva obligada missa, al terme de la qual esmorzen plegats, en una col·lació designada amb el mallorquinisme «berenar», abans d'anar a emprendre les seves enquestes.

Quant a la configuració humana dels protagonistes, Schädel és un fill únic de família distingida, «alt, carallarg, correcte i cerimoniós de tracte» (MOLL 1970: 125), a qui Alcover amb respecte i admiració anomena gairebé sempre doctor a pesar de tenir ell el mateix grau, bé que podia representar continguts diferents, i el considera el seu mestre perquè posseeix uns coneixements més avançats de lingüística romànica, tot i conèixer ell més bé el país i la seva gent. Es parlen en francès però al cap d'unes setmanes de viatge, a la Santa Cova de Manresa, amb el pare jesuïta i filòleg Nonell, Schädel «ja s'amolla en català i el pronuncia admirablement» (ALCOVER 1983: 89).

En contraposició, Alcover és fill d'una nombrosa família pagesa, de baixa estatura i de complexió robusta, i conserva en expressar-se, malgrat la seva categoria intel·lectual, formes rústiques fins i tot en escriure; el seu llenguatge, si no està ple de refranys com el de Sancho Pança, n'està de dites populars.¹

Com els personatges cervantins, ambdós es complementen i s'influencien; la seva col·laboració, però, els porta menys frustracions que a aquells, ja que el seu viatge és enormement fructífer, com es deixà sentir de manera immediata al Primer Congrés i al Diccionari d'Alcover.

Schädel desperta uns sentiments d'afecte en el seu company que expliquen llur ferma amistat al llarg dels anys:

Tota separació és trista, i més quan hom se separa d'una persona tan estimada com el Dr. Schädel. Ja l'estimava molt abans d'aqueixa excursió: però ara, després de quaranta dies d'anar plegats, de no deixar-mos un

¹ No tenim, en comparar-los, la intenció de rebaixar la categoria d'Alcover, que té molts trets de l'idealisme del Quixot, ni d'atribuir a Schädel un desconeixement de la realitat que no tingué.

moment, més l'estim encara, i més agradable i amatent me resulta. La comunitat d'idees i d'entusiasmes és un gros motiu de simpatia i amor... Ventura que la separació serà sols de setze o disset dies! Quin *a-reveure* i amb Déu *siau* més íntim i de tota l'ànima, que mos donam amb el doctor! Els cossos se separen; els cors no. (ALCOVER 1983: 107).

Mentre Alcover ha d'anar a ultimar els preparatius del Congrés, Schädel té intenció d'acabar sol la ruta projectada fins a Alacant, però no tenim constància que ho hagués fet, probablement perquè els esdeveniments posteriors li ho impediren, com més tard veurem.

Ja que fou tan important el seu paper en la preparació de l'assemblea que havia de reunir uns tres mil congressistes de tot el domini català i de l'estranger, repassarem ara els fets anteriors a aquest viatge.

Antecedents de l'excursió filològica

A les darreries del segle passat, tot cultivant una de les seves aficions, la recollida de rondalles, Alcover s'havia adonat de la immensa quantitat de paraules del llenguatge oral que no figuraven en cap diccionari. Com que aquestes eren diferents d'una contrada a l'altra, es decidí a anotar-les afegint-hi la localització, la varietat regional i l'etimologia, ajudant-se de tant en tant de dibuixos per a il·lustrar sobretot les que indicaven objectes constituïts de diverses parts. El fruit d'aquesta labor seva i de Moll, el seu continuador, fou unes dècades després el ja esmentat *Diccionari català-valencià-balear*, de deu volums, que és encara avui un dels més complets que s'hagi fet d'una llengua romànica.

El *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana* que Alcover editava (BDLC 1901-1936), de gran difusió als Països Catalans, informava pas a pas dels avenços que feia l'obra del dit diccionari, que duia entre mans ajudat de nombrosíssims col·laboradors de tot el domini català. El seu estil senzill i cordial familiaritzava fàcilment els lectors amb la marxa de la tasca filològica, que es trobava en una fase pionera.

Aquesta empresa reforçava la consciència del parentiu que els unia, a tots ells, i no podia deixar de tenir conseqüències per a l'esdevenidor de la llengua. Però en primer lloc calia fer front als proble-

mes derivats de la diversitat lingüística i de la manca d'unes normes generals.

En aquells anys Schädel recorre els diversos dominis lingüístics de la Romània, com altres romanistes també ho fan, però manifesta que enlloc no ha vist tant d'entusiasme per la llengua com als Països Catalans, prova que aquesta consciència d'unitat i de tasca col·lectiva anava aflorant. Trobava, doncs, una terra adobada per a rebre les valuoses orientacions que ell hi havia d'aportar. Des de les pàgines del *Bolletí*, Alcover el presenta als seus lectors i col·laboradors i continua referint-se sovint a ell, de manera que devia ser ben conegut als Països Catalans. A alguns els l'havia de presentar personalment més tard, a l'excursió al Pirineu.

Heus ací com explica els seus primers contactes:

El doctor Schädel és un alemany, jovenet, molt simpàtic i desxondit, professor de Filologia Romànica a la Universitat de Halle, que se'n vengué per segona vegada a Mallorca al setembre passat per estudiar les varietats dialectals que presenta el català de la Roqueta. Passàrem amb ell set o vuit dies conversant quatre o cinc hores seguides de filologia catalana i no us deim res si en tocàrem molts de punts, i si mos n'aprofitàrem bé, de la seva ciència i competència magistral en ram de filologia. I lo que es diu ell, tampoc no perdia cala, demanant-mos mil coses de la nostra fonètica. Vaja quines orelles més fines que té per aglapir i apreciar els sons de les paraules i llurs tramudances segons la manera de combinar-se amb els sons! [...]. Vaja, és un mestre de filologia romànica i especialment de la branca catalana, però dels bons. I també ha aglapida la pronunciació catalana i sobretot la mallorquina com cap foraster que hàgim sentit mai. (MOLL 1965: 85):

Quan Alcover li envia la invitació al Congrés, ell li contesta amb llarguïssimes i alligadoroses cartes per a preparar-lo amb la màxima eficàcia. El convenç que no el faci únicament de sintaxi sinó de llengua en general i continua dient que ha concebut un pla que si es realitzés convertiria Catalunya en el primer país europeu amb estudis lingüístics sistemàtics. Per a dur-lo a terme proposa l'edició de dues publicacions, una revista científica que ell dirigiria i publicaria a Alemanya, i un butlletí de divulgació que dirigiria Alcover. Aquest darrer existia ja, era el *Bolletí*, quant a la revista, no aparegué fins el 1913, amb el nom de *Bulletí de Dialectologia Catalana* (BDC 1913-1936), independentment de Schädel, com a publicació de l'Institut d'Estudis Catalans, organisme del qual ell pot ésser considerat inspirador, ja

que a la segona de les dites cartes (MOLL 1965: 86), del 1905, una carta de vint-i-vuit pàgines, havia proposat la seva creació, partint de la base de cinc o sis membres que ell alligonoraria i dirigiria, si li atorgaven la confiança que els demanava per a fer-ho.

També en aquesta carta havia demanat a Alcover que preguntés a Massó i Torrents i a Obrador si hi volien col·laborar. Deia que per a l'eficàcia del Congrés calia la preparació filològica de la gent i la recollida de materials *sur place*. Amb aquest fi prepara el viatge pel Pirineu i distribueix la feina per a cadascun d'ells. No sabem per quin motiu després només col·laboren ell i Alcover; a aquest no li fou possible d'anar a estudiar filologia a Alemanya abans del Congrés, segons el pla de Schädel, però ho féu després, l'any 1907.

Les cartes, traduïdes de l'alemany per Alcover i llegides en cercles de Mallorca i Barcelona, entusiasmen els assistents que, però, no veieren realitzables els seus projectes per manca de preparació filològica dels catalans. Potser sota l'impuls d'aquesta col·laboració estrangera, Josep Pijoan suggereix que altres científics estrangers assisteixin també al Congrés.

En la dita segona carta, Schädel també toca el candent tema de la unificació lingüística. Malgrat que troba el barceloní massa castellanitzat el proposa com a model però substituïnt els castellanismes per paraules d'altres regions. L'estudi d'aquestes el completaria a través d'un atlas lingüístic com no n'hi havia cap encara dels països meridionals, i que anys més tard dugué a terme, pel seu compte, el seu ex-deixeble, Antoni Griera.

El nom de Griera ens porta a un altre punt que proposa en la mateixa carta: la possibilitat que uns becaris catalans vagin a estudiar filologia romànica a la universitat de Halle.

Aquestes propostes prefiguren les que faria un any després a la seva ponència del Congrés, «Über die Zukunft der katalanischen Sprachstudien» («Sobre el futur dels estudis lingüístics del català»; PCILC 1908: 410-420), la qual no pogué presentar personalment ja que uns dies abans havia hagut de tornar a Alemanya per greu malaltia de la seva mare, però Alcover la traduí de l'alemany, la llegí en nom seu i la publicà en doble versió a les actes.

Qui era aquest filòleg que tan activament havia fet irrupció en la vida científica i cultural catalana, i que havia fet algunes de les aportacions més importants del Congrés?

La formació i els estudis catalans

Bernhard Schädel havia nascut el 13 d'octubre de 1878 a Gießen, al si d'una antiga família de Hessen de destacada tradició a les armes i a les lletres, i visqué els primers anys a Magúncia i a Büdingen. El seu pare era professor de filologia moderna, fet que explica en part la inclinació i les facilitats que ell tingué per a l'estudi, que orientà inicialment cap a la geografia combinant-la amb la filologia romànica. Aquesta segona matèria dominà aviat, però la geografia l'acompanyà com a valuosa col·laboradora al llarg de tota la seva tasca.

Començà a interessar-se pel català durant els seus anys d'estudiant però no s'hi dedicà intensament fins més tard. Estudià a les universitats de Bonn, Heidelberg (amb Neumann), Grenoble, Zuric (amb Morf), Florència, Tübingen (amb Voretzsch) i Estrasburg (amb Gröber), i a Barcelona. Féu a més gran nombre de viatges d'estudis i estades que completaren d'una manera pràctica el seu coneixement del món romànic.

Si el 1902 s'havia doctorat a Tübingen amb un tema de dialectologia italiana, *Die Mundart von Ormea (El dialecte d'Ormea, 1903)*, poc abans o després d'aquella època devia haver entrat en contacte amb Mallorca i Alcover ja que la seva tesi d'habilitació a Halle dos anys més tard, *Untersuchungen zur katalanischen Lautentwicklung*, constitueix el seu primer treball català, de fonètica (SCHÄDEL 1904[a]). S'havia habilitat amb el provençalista Suchier, que des del 1900 era membre de la «Sociedad Artística-Arqueològica» de Barcelona però probablement no sabia català, ja que el 1905 assisteix als cursos que Schädel en dona.

En aquells anys en què Alemanya era el fogar dels estudis romànics, concentrat en gran part a Halle, el català atreïa molt l'interès dels seus filòlegs i, si no a través de Suchier, potser fou a través d'algun altre que Schädel hi entrà en contacte i se n'ocupà d'una manera preferent durant la seva època de «Privatdozent». Un dels centres

d'atenció d'aquests era Mallorca, a la qual l'arxiduc austríac Lluís Salvador havia dedicat estudis en diverses llengües; el de més extensió i difusió, *Die Balearen in Wort und Bild* (LUDWIG SALVATOR 1869-1891), era en alemany.

La segona estada de Schädel a l'illa fou el 1904, en què hi era acompanyat de la seva muller i per tant podia haver-hi anat en viatge turístic. Ja hi havia estat abans, probablement l'any anterior, primera data que coneixem dels seus viatges a l'Estat espanyol, en companyia de l'austríac Hadwiger, amb qui es proposava de publicar una revista de filologia catalana que no arribà a sortir mai; no sabem si ambdós filòlegs havien anat junts a l'illa o si només hi havien coincidit; tampoc no sabem si Schädel coneixia personalment Lluís Salvador, que havia residit allí llargues temporades i que en aquella època encara hi anava a vegades; però en podia tenir referències a través d'un conegut comú, el lul·lista mallorquí Obrador, que formava o havia format part del seguici de l'arxiduc.

Aquella tardor de 1904 Schädel dona un curs de català a Halle que, segons diu en carta a l'esmentat Obrador, serà «il primo que si faccia in Germania» (*BDLC 2, 1905: 194*), curs que repeteix l'any següent, al costat de les seves lliçons de comentaris de textos italians antics, gramàtica històrica francesa i llengua espanyola. També critica novetats literàries catalanes al *Kritischer Jahresbericht über die Fortschritte der romanischen Philologie* i al *Literaturblatt für germanische und romanische Philologie*, publicacions que demostren la seva intensa dedicació a la cultura catalana. Hi comenta (*KJbFRPh 7, 2* [= SCHÄDEL 1902-1903b]: 213; *9, 1* [= SCHÄDEL 1905b]: 192-193, 195) destacats estudis de catalanòfils del segle passat (MOREL-FATIO 1897; MOREL-FATIO/SAROIHANDY ²1904-1906). També hi critica favorablement les teories de treballs primerencs de Fabra i algunes publicacions d'Alcover. En canvi, no aprecia Lluís Salvador: «Verfasser des mehr durch Größe und wichtige Ausstattung als wissenschaftlichen Wert imponierenden Balearenwerks» (*KJbFRPh 9, 1* [= SCHÄDEL 1905b]: 203); «un estranger que com l'arxiduc Lluís Salvador se feya venir i redactar per altres individus moltes coses que han aparegut baix el seu nom» (*KJbFRPh 10, 1* [= SCHÄDEL 1906b]: 181-182). Les obres comentades aquells anys constitueixen en gran part la biblioteca catalana de Schä-

del, avui conservada a l'«Institut Iberoamericà d'Investigació» de Hamburg.

El 1905 el nostre romanista, a més de fer participar els seus deixebles de català en l'entusiasme per l'obra del Congrés, escriu articles de divulgació de la cultura catalana per a diferents revistes i diaris de Colònia, Berlin, Breslau i Frankfurt (*Espasa* 54, 1978: 910). Dos articles seus del mes de març de 1905 són «Die katalanische Sprache in Vergangenheit und Gegenwart» («Passat i present de la llengua catalana»), aparegut els dies 1 i 3 de març del 1905 al diari *Der Tag* de Berlin, i «Ein katalanischer Sprachkongress» («Un congrés de llengua catalana»), del 25 març de 1905 en un diari de Colònia, traduïts al català al *Bolletí* (*BDLC* 2, 1905: 292-293). També publica «Mundartliches aus Mallorca», estudi dialectològic on transcriu fonèticament algunes rondalles i poesies populars recollides per Alcover (*SCHÄDEL* 1905a).

Alterna aquests treballs amb les dites cartes de preparació d'un programa d'estudis catalans i amb una nova visita a Mallorca. Participa a l'excursió filològica i envia la ponència al Congrés, del qual és un dels presidents honoraris.

L'estiu de 1907, per tal de completar la formació romanística d'Alcover, el té com a hoste i deixeble seu a Alemanya, i per a un intercanvi de classes de llengües el posa en contacte amb l'estudiant Martin Niepage, el qual dedicarà més endavant la seva tesi doctoral a un tema mallorquí, animat pels seus dos mestres (*NIEPAGE* 1909).

El mateix any, Schädel fa amb «Un art poétique catalan du XVIe siècle» (*SCHÄDEL* 1907c) la publicació completa però sense notes d'un document mallorquí fins llavors només publicat parcialment, *L'Art de trobar* de Francesc d'Olesa (1538).

Entre el 1907 i el 1908 organitza i funda amb Saroihandy la Société Internationale de Dialectologie Romane, amb seu a Brussel·les, i en dirigeix des de l'any següent els seus òrgans, la *Revue de Dialectologie Romane* (*RDR* 1909-1914) i el *Bulletin de Dialectologie Romane* (*BDR* 1909-1914), societat i publicacions que s'estronejaren amb la guerra. Al primer d'aquests òrgans apareixen molts dels materials de fonètica recollits per Schädel durant l'excursió al Pirineu i hi col·laboren els millors dialectòlegs europeus, entre els quals Alcover, que

l'havia ajudat molt en la fundació i en dirigia la secció catalana, mentre que Menéndez Pidal dirigia la castellana. Al *Bulletin* figuren moltes ressenyes fetes per Schädel.

Al primer número de la *RDR* aquest exposa la seva teoria sobre el català del Rosselló, que segons ell seria originàriament peninsular i portat a l'altra banda dels Pirineus pels fugitius de la invasió àrab (*MOLL* 1952: 26), teoria que no seria acceptada (*BALDINGER* 1962: 248), i estudia l'etimologia del nom de Mallorca (*SCHÄDEL* 1909d: 267).

Dos anys després del Congrés, publica «La frontière entre le gascon et le catalan» (*SCHÄDEL* 1908e), estudi de diverses localitats de la Vall d'Aran lingüísticament pertanyents al gascó, i el *Manual de fonètica catalana* (*SCHÄDEL* 1908a), dedicat a un dels seus primers mestres, Neumann, i escrit amb la col·laboració d'Isidre Villà, neuròleg català que en aquella època residia a Halle. Alguns filòlegs (*VOGEL* 1911; *MOLL* 1965) es declaren deutors d'aquest llibre; altres el citen abundantment (*BADIA* 1951). Malgrat la seva elementalitat i tot i que només té 88 pàgines, és la seva obra més coneguda i la primera del seu gènere a l'Estat espanyol. Surt a Alemanya, i a Barcelona en edició a part subvencionada per l'Ajuntament, per a ús dels col·laboradors del diccionari al preu de dues pessetes, poc abans que els becaris marxin a Halle.

Aquest semblaria un bon moment per al prestigi de Schädel però el llibre és rebut amb hostilitat a Barcelona, no sabem si només és perquè els cercles barcelonins començaven a estar en relacions tibants amb Alcover que, a més de ser el seu amic i col·laborador, havia traduït l'obra al català, o si és per alguna altra causa. Una de les grans utilitats del llibre fou de ser instrument apte per a la transcripció de paraules. Alcover informa que tres publicacions perifèriques, no lingüístiques (*La Sembla* de Terrassa, 1908, *La Gazeta Montanyesa* de Vic, 1908, i el *Butlletí del centre excursionista de Lleyda*, octubre 1908), que el coneixien probablement a través del *Bolletí*, l'han acollit molt bé (*BDLC* 4: 180, 190, 305). Quant al ressò en el món científic, destaca una elogiosa i alhora crítica ressenya (*TALLGREN* 1909) que compara aquest primer llibre de fonètica catalana amb dues petites publicacions anteriors d'un fonetista català (*ARTEAGA PEREIRA* 1904, 1908).

El mateix any Schädel publica també «Zur Entwicklung des finalem a im Ampordà» (1908c), monografia basada en les ordinacions i bans del comtat d'Empúries, text de la fi del XIV que ja havia estat editat anteriorment (BALAGUER Y MERINO 1879).

Schädel i els becaris catalans

Mesos després del Congrés havien esdevingut ja realitat algunes de les seves propostes: fou fundat l'Institut d'Estudis Catalans, bé que no sota la seva direcció sinó independentment d'ell, i Schädel redactà a invitació d'Alcover, que li traduí al català, el «Memorandum sobre la necessitat de promoció de la filologia nacional catalana y els medis am qu'es pot obtenir i el fruit que'n sortirà» (BDLC 4, 1908b: 24-30), programa d'estudis que havia de sotmetre a la Diputació de Barcelona la qual, sota la presidència de Prat de la Riba, subvencionaria les beques.

Entra en marxa el procés per a cobrir les places dels becaris, seleccionats per concurs-oposició com ell havia proposat; el programa que duraria tres anys, més ben dit sis semestres, segons el sistema universitari alemany, comprendria estudis, viatges d'investigació i edicions crítiques de textos clàssics. La convocatòria del concurs es féu a través del *Bolletí* i de la *Veu de Catalunya*.

Entrem llavors en una altra etapa. Si fins aleshores la seva relació amb Catalunya havia estat sobretot a través d'Alcover, ara s'amplia i s'intensifica alhora. Els becaris guanyadors són Manuel de Montoliu, Pere Barnils i Antoni Griera. El primer, que és doctor en filosofia i crític literari, avantatja en edat al jove professor, factors que poden explicar en part la seva crítica actitud posterior. Per la correspondència de tots tres amb Alcover (JULIÀ 1986: passim), seguim els passos, que ells presenten des de la seva òptica, de l'amable professor dels primers temps, que els cerca residència adient, prepara una sala d'estudi amb una bona biblioteca romànica que conté molts llibres de literatura catalana, i amb la seva muller els convida amigablement en sovintejadades i profitosíssimes ocasions, fins a les contrarietats que no triguen a presentar-se i que fan espaiar els seus contactes.

En primer lloc ha de començar el curs i no ha arribat encara la subvenció de Barcelona corresponent a ell i als becaris, i Schädel se'n queixa per carta a Alcover. L'any següent, al tercer semestre, el professor publica la seva «Relació de l'ensenyament i els estudis dels estipendiats de la Exma. Diputació Provincial de Barcelona a l'Universitat de Halle. Any 1908-1909» (1909b), informe amb el qual no estan totalment d'acord els deixebles, que envien sengles cartes a Alcover, de vegades escrites en el seu alemany de principiants, explicant la marxa de les classes.

Coincideixen a reconèixer que han après molt però que aquell semestre ja no aprofiten tant com els anteriors, que gairebé els sembla que perden el temps. Ho atribueixen a excés de feina de Schädel - és l'any que comencen a sortir les publicacions de la Societat de Dialectologia -, i als seus problemes de salut; es queixen que només en part és acomplert el programa, que el professor dóna brillantment el francès i la gramàtica històrica, però feblement el provençal i la crítica de textos.

Veuen un remei a la situació si es deslliguen del seu contracte amb Schädel per a anar als cursos del ja esmentat professor Suchier, vers la personalitat humana i científica de qui se senten cada dia més inclinats tot i que els sembla que el seu mestre per gelosia ha volgut apartar-los-en ja des del començament. No només al calor de la baralla sinó l'any següent i en anys posteriors encara, fan durs retrets en les cartes a Alcover. Com que no tenim les cartes de Schädel, amb la seva versió dels fets, prescindirem de citar les frases que semblen escrites en els moments més virulents.

Montoliu, declara: «Pero tambe tinc de reconèixer que'l Dr. no té encare prous espatlles per portar tot el pes del extens y atapit plan d'estudis que ell va redactar» (JULIÀ 1986: 79), «Estic decidit a prescindir de tuteles massa exclusivistes» (JULIÀ 1986: 80); Griera manifesta en algunes cartes que Schädel reprotxa a Montoliu i Barnils de no seguir prou el seu pla de treball. Quant a ell, lluita sovint entre la lleialtat al mestre que aprecia i el deure de correspondre a la beca. Troba defectes a l'actuació de Schädel però també els disculpa. «D'aquí pot ser qu'el Dr. estigui ressentit i faci lo que fa» (JULIÀ 1986: 77); «La preparació romanística del Dr. Schädel es esplendida pero

no es romanista encare, i per axò no'ns podia satisfer i amb uns de terra romana li era molt més difícil encare.» (JULIÀ 1986: 91).

En tot això, però, hom endevina fàcilment també el xoc entre dues mentalitats, que Griera resumeix amb aquestes frases:

Si les nostres coses i'ls treballs no van del tot a l'hora part deu atribuir-se a la moltitud de treball que té'l Dr. Schädel part pot ser per no haver nosaltres correspost de la manera qu'ell volia [...]. Els alemanys són delicadíssims el nostre temperament, costums, manera d'obrar tot un altre, axò pot haveri influït per la seva part. (JULIÀ 1986:88).

En aquell ambient luterà, Griera li reconeix i agraeix també un respecte a la seva condició de seminarista catòlic que sobrepassa el dels seus mateixos companys catalans, dels quals ell se sent distanciat justament per aquest motiu. Potser a Schädel li recorda l'amic Alcover, que l'hi havia presentat com a gran col·laborador del *Diccionari* durant l'excursió al Pirineu, o els clergues que els acolliren amigablement i els facilitaren moltíssim llurs enquestes. Tenim altres proves de tolerància de Schädel i dels seus pares envers el catolicisme, fins i tot podríem dir-ne d'esperit ecumènic, quan mossèn Alcover és hoste seu el 1907 a Alemanya (BDLC 5, 1909: 21, 48, 49).

El dia que es publiqui la correspondència de Schädel amb Alcover podrem conèixer més de prop el seu punt de vista. Moll, que l'ha llegida, interpreta així el conflicte:

Sortiren motius de disgust entre aquest i els estipendiats Barnils i Montoliu, que treballaven menys del que aquell hauria volgut. Quan arribà el moment de preparar el viatge conjunt d'estudi dialectològic per a fixar la frontera del català amb l'aragonès i el murcià, Barnils i Montoliu es negaren a fer el viatge, i a darrera hora fins i tot En Griera, que havia treballat intensament i disciplinadament, féu causa comuna amb els dos companys. La Diputació de Barcelona no prestà assistència al Dr. Schädel en el seu debat amb els tres deixebles catalans, i aleshores ell se'n desentengué i no volgué saber res més d'ells.

Com en totes les discòrdies, devia haver-hi raó i culpa de cada banda però el fet és que l'ensenyament sistemàtic dels tres joves catalans es va crullar lamentablement i amargà aquells anys 1909-1912 la vida del qui havia estat el promotor de l'estipendi i en definitiva de la modernització dels estudis filològics en el nostre país. Perdé les ganes de seguir treballant en les coses catalanes. (MOLL 1965: 103).

Surt però aquell any encara un article seu (SCHÄDEL 1910e) en què els becaris que hi havien col·laborat, només apareixen esmentats sota les lletres A, B i C. Ell respon amb aquestes paraules a llur protesta:

«Ich bin der Ansicht, dass es dem Leser gleichgültig ist, wie die von mir beobachteten und zu Selbstbeobachtungen angeleiteten Sujets heissen.» («Sóc de l'opinió que al lector tant li fa com es diuen els individus que observo i que estaven preparats per a autoobservar-se.») (JULIÀ 1986: 77-78). A aquest article segueix un altre de tema lul·lià, «Zur Sprache der Doctrina dels Infans» (SCHÄDEL 1911c).

Aquells anys són també de pugna entre l'Institut i Alcover, ja es traspua una actitud hostil envers aquest i Schädel en cartes de membres del dit organisme, com Pijoan i Massó i Torrents, adreçades a Montoliu abans del conflicte amb els becaris. Quan aquests escriuen a Prat de la Riba exposant-li la situació, potser això contribueix a decidir-lo a retirar la subvenció de les classes de Schädel. Com a conseqüència sobrevé la ruptura entre aquest i els becaris. Montoliu és el primer que torna a Barcelona, els altres abans de fer-ho es doctoren; Barnils obté a Halle el primer títol de doctor en filologia de l'Estat espanyol, Griera obté el seu una mica més tard a Zuric. A Barcelona treballen com a funcionaris de l'Institut d'Estudis Catalans, on sempre són mirats com «els alemanys» però no hi aconsegueixen tot el reconeixement científic amb què comptaven pels estudis que havien fet. La seva labor, els respectius estudis d'etimologia, fonètica i dialectologia, manté en part l'orientació i l'empremta de Halle, tot i que introdueixen modificacions a les teories del seu antic professor.

Com a conseqüència de la ruptura, aquest diu en una carta a Alcover que deixa l'atlas de Mallorca en què ha treballat molt, i que no vol tenir res més a veure amb polítics ni amb gent de Barcelona, i afegeix que només tornarà a l'illa a meditar sobre les seves experiències.

Però la reconciliació sobrevé uns quants anys més tard: ens consta que Schädel posteriorment envia records als tres becaris, que el 1920 és hoste de Montoliu a Barcelona i que aquests en endavant a les seves cartes l'anomenen «l'amic Schädel». Montoliu, que més tard tornaria a col·laborar amb ell, no fa cap referència al conflicte en el seu discurs autobiogràfic (MONTOLIU 1961). Quant a la relació de Schädel amb Alcover, tot i aquests alts i baixos es manté sempre amistosa.

Distància de Catalunya

A partir d'aquest fet, només es dedicarà a la cultura catalana d'una manera secundària i intermitent. Però en aquells anys ha format deixebles com Krüger i Salow que continuaran treballant en català (KRÜGER 1911, SALOW 1912, KLAIBER 1937, EBERENZ 1982, BRIESEMEISTER 1988).

Aviat, el 1911, el nomenament com a professor del «Kolonial Institut», l'Institut Colonial d'Hamburg, on l'acompanya el seu doctorend Krüger com a ajudant, suposa una nova situació que marca el seu treball. Montoliu, que encara és a Halle, veu així el nomenament:

Es una satisfacció per ell perquè tindrà un bon sou; però sigui dita la veritat y així tothom ho reconeix es baixar de categoria sortir de l'Universitat per entrar en un Centre de Comerç per científic que sigui; allí ensenyarà llengües modernes però no podrà ensenyar la Filologia científicament ni formar deixebles. (JULIÀ 1986:112)

Potser per a un altre podria representar això, un empetitiment de l'horitzó, en canvi no és així per a Schädel. Allí certament no podrà dur a terme un treball tan especialitzat sinó que en durà un de polifacètic que podríem qualificar d'estudis d'antropologia; no descarta, però, la seva especialitat ja que a continuació hi funda el seminari de llengües i cultures romàniques i es concentra sobretot a la filologia hispànica, a la investigació dialectològica de la Península Ibèrica i dels altres països romànics. En aquella època en què les universitats alemanyes gairebé no donaven espanyol, només com a matèria molt secundària, amplia així considerablement el seu àmbit començant el que cap romanista alemany encara no havia fet; des d'aquella ciutat portuària de comerç internacional emprèn viatges a Hispanoamèrica, principalment als Països del Plata. Són anys de moltíssimes facilitats per al seu treball, de generoses subvencions estatals, en què han estat posats a la seva disposició tota mena de mitjans, als quals ell i els seus deixebles volen correspondre. I, certament, sota el seu guiatge es forma la coneguda escola d'hispanistes d'Hamburg, que també es dedicarà parcialment al català (GIESE 1955).

Els anys 1911-13 hi ha a Hamburg Rubió i Balaguer com a lector de castellà i català. Amb els seus deixebles, el 1912 Schädel projecta d'anar a Espanya per a fer un atlas lingüístic; sol·licita d'Alcover

adreces de col·laboradors catalans que ell ha de negar-li perquè estava en projecte l'atlas de Griera.

El començament de la guerra el sorprèn ocupat en gestions per a intensificar els contactes, sobretot culturals, entre Alemanya i la Península Ibèrica i els països hispanoamericans. Aquesta època no serà per a ell un parèntesi deslligat d'activitat professional, o en tot cas només el primer any, que passa al front occidental com a oficial d'artilleria; dificultats de salut l'allunyen d'allí i el porten al servei militar de premsa primer i agregat del consolat alemany a Berna després; llavors envia noticiaris eufòrics, encesament patriòtics, a Alcover, que aquest publica al diari germanòfil i catòlic *l'Aurora*, que dirigeix a Mallorca. El 1915, en una d'aquestes cartes, poc després que hagués estat fundat a Hamburg un Museu Etnogràfic, Schädel exposa la idea de crear-ne un de semblant a Mallorca i envia a Alcover llibres i materials de fonètica difícils d'aconseguir.

El mateix any publica un treball de dialectologia francesa, *Mitteilung zur Phonetik der Mundart von St. Rémy-de-Provence* (SCHÄDEL 1915) i inicia *Cultura latino-americana* (Hamburg 1915-1918), una revista que atragué l'atenció dels científics alemanys vers Portugal i Hispanoamèrica.

El 1916 funda la Ibero-amerikanische Gesellschaft (Societat Ibero-americana), que el 1917 es transformarà en *Ibero-amerikanisches Institut*, amb col·laboració de professors i industrials. En part tenia el seu origen del fet que durant la guerra s'havia vist la necessitat de coordinació de notícies i de manteniment d'arxius. Oferia serveis d'informació i de traduccions per als nombrosos sol·licitants d'emigració; més endavant es completà amb lliçons i conferències, un cercle literari, viatges d'estudis i exposicions. Schädel n'era director quan morí i els seus deixebles Grossmann i Giese n'eren subdirector i bibliotecari respectivament. La biblioteca tenia 13.000 volums, amb una bona representació de llibres catalans, i 2.500 mapes, alguns dels quals estaven penjats a les parets testimoniant l'afecció de Schädel a la geografia.

Després de la guerra és creada la universitat d'Hamburg que eleva l'Institut a la categoria de càtedra de la qual Schädel serà el numerari de llengües i cultures romàniques. Des d'aquest càrrec

fomenta el contacte de la Universitat amb Llatinoamèrica i és delegat del *Verband der Deutschen Hochschulen* (Associació d'Universitats d'Alemanya). També organitza cursos d'estiu d'alemany per a hispanoparlants.

El 1919 funda la revista *Spanien*, d'estudis d'antropologia sobre Espanya i Portugal, la qual a partir del 1924 surt amb el nom d'*Iberica*, i desempenya un gran paper a la fundació de l'Institut Alemany de la universitat de Coimbra. Són els anys de l'esfondrament moral i material de la derrota que ell manifesta sentir profundament, fins i tot en la pròpia carn, ja que atribueix a la guerra la malaltia gàstrica que ja no l'abandonarà, en dolorosa convivència amb la qual continua mantenint la seva intensa activitat.

Però fa encara en anys posteriors alguns viatges a Mallorca, que sembla plaure-li fins i tot com lloc de futura residència. Hi va l'octubre de 1920, després d'haver pogut superar dificultats derivades de la guerra com l'obtenció de visat i canvi de moneda. Aquell any Montoliu és cridat, probablement per ell, a la universitat d'Hamburg com a lector de castellà i corresponal de premsa espanyola a l'Institut Ibero-america.

A Mallorca, Schädel es proposa de donar conferències, la creació d'una secció local de la «Junta española para el intercambio científico con Alemania» i de realitzar, circumscribint-se a l'illa, molts dels projectes que els primers anys havia ideat per a tots els Països Catalans. També vol recuperar el seu oblidat mallorquí. Ofereix més endavant la seva col·laboració a Alcover, que després de molts anys de recollida de materials es disposava a començar la redacció del *Diccionari*, i Alcover l'accepta.

Això el porta a tornar a Mallorca l'abril de 1921, en què dóna un curs intensiu de fonètica i dialectologia al jove Moll, que el recorda com a «excel·lent professor», «molt metòdic» (MOLL 1980: 110; 1970: 125), les ensenyances del qual li foren de gran utilitat per a la redacció del diccionari que aviat emprendria. Schädel treballa de ferm durant prop d'un mes amb les fitxes dispositades en la coneguda «calaixera» d'Alcover, que arribarien al nombre de tres milions, i proposa de dirigir la redacció del diccionari a Alemanya. El pla de redacció, «Redaktionelles Schema für das Diccionari» («Esquema de

redacció per al Diccionari» (*BDLC 13: 77-83* [= SCHÄDEL 1921]), Alcover el tradueix al català però decideix de no seguir-lo a fons perquè en alguns aspectes suposa un canvi massa gran de la feina ja feta, en altres és molt semblant al seu. I, a pesar que amb els anys el filòleg mallorquí ha perdut la majoria dels seus amics i col·laboradors, no vol confiar a Schädel el que troba que li correspon de fer a ell, tot i haver rebut del seu amic el nomenament de membre honorari de l'Institut Ibero-america que podia afalagar-lo i predisposar-lo a cedir a la seva proposta. Per mil pessetes li compra els manuscrits de les notes preses feia quinze anys durant el viatge al Pirineu i per cinc-centes li retribueix prop d'un mes de feina intensíssima per al diccionari, cobrament que és útil a Schädel, segons Alcover, potser perquè - eren els anys de la postguerra - passava dificultats econòmiques. Moll, que el conegué llavors, el recorda, però, «elegat i ben vestit» (MOLL 1970: 125), confirmant així l'efecte de distinció que produeix a l'únic retrat que en coneixem, una fotografia d'aquells anys.

Alcover dóna constància al *Bolletí* d'aquesta estada de Schädel i de la següent, l'any 1923, en què hi fa coneixença amb Meyer-Lübke, el qual repassà després el seu treball al diccionari.

En 1924, Schädel viatja a Madeira i a les Illes Canàries. El semestre d'estiu de 1925, entre un viatge a Florència i un altre a Grècia, dóna un curs de català.

La primavera del 1926 va al sud de França. Però ja no arriba a veure el primer fascicle del *Diccionari*, que surt finalment a les darreries d'aquell any, perquè ha traspassat unes setmanes abans.

Darreres notícies

El 12 de setembre de 1926, un dia que un dels seus deixebles, Giese, estudiós del català medieval, es trobava a Mallorca, on havia anat amb una carta de recomanació de Schädel, arriba allí la notícia de la mort d'aquest, ocorreguda tres dies abans a Hamburg a conseqüència de la malaltia que feia anys que el turmentava.

A un home que ocupava càrrecs, que havia desenrotllat tanta activitat, que tenia tantes relacions, no podia mancar-li una gran assistència al seu enterrament, nombroses representacions i elogiosos

discursos i, com corresponia a la seva biografia, no hi era present només la universitat, sinó a més també el món editorial, el comerç i la marina. A part el seu treball incessant, les dots d'organitzador, la capacitat d'entusiasmar, tots coincidiren a destacar-ne la cordialitat, el calor humà, el sentit de l'estètica, la humilitat (qualitat aquesta darrera que no sabem si concorda amb la seva vocació de dirigent); en aquell acte, amb representacions de la universitat de què havia estat degà, membre del senat, president de la comissió d'afers estrangers, i delegat de l'associació d'universitats alemanyes, hi eren presents cossos consulars i altres delegacions llatinoamericanes i portugueses, aquestes darreres homenatjant en ell el membre corresponent de l'Institut Alemany de Coimbra.

Tot i haver estat també des del 1907 membre corresponent de l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona i de la Sociedad Artística-Arqueològica, no sabem que hagués assistit a aquell acte cap presència catalana ni quin fou el ressó que tingué la seva mort als Països Catalans, a part de la necrològica que li dedicà Moll (*BDLC* 1926: 339-342); però ens consta que no li mancà la més entranyable companyia catalana quatre dies abans el seu traspàs: li havia arribat en forma del darrer llibre d'Alcover *La preparació a la Mort* (1926), versió mallorquina que l'amic filòleg i clergue havia fet d'una obra italiana.

Al crematori d'Ohldorf, a Hamburg, on Schädel és acomiadat cobert i voltat de flors, el pastor centra la seva prèdica en el tema de l'Epístola de sant Pau als Filipencs, 3, 2, «No pas que ja hagi assolit el terme o que sigui ja perfecte, però corro per si me'n puc apoderar», acompanyat de la «Komm, o süßer Tod» («Vine, o dolça mort») de Bach. Schädel havia estimat molt la música i delectat sovint reunions amistoses tocant el violí, i en això tornava a coincidir amb Alcover, el recolector de cançons populars, i distingir-se d'ell al mateix temps. Tot baixant les banderes, els assistents acompanyaren el descendiment de les seves despulles a la terra cantant la «Gut' Nacht, Ihr Freunde» («Bona nit, amics meus»), de Kienzl.

Aquestes dades les proporciona la necrològica publicada a l'Institut Ibero-americà que forneix un resum de la seva vida (*Iberica* 1926: 1-12).

Conclusió

Al començament d'aquest treball hem dit que a penes trobem Schädel als tractats de romanística; en canvi hi figuren els seus deixebles, tant alemanys com catalans, els quals empeltaren els corrents més avançats del moment en les ensenyances del mestre.

Ell contribuï d'una manera decisiva al reconeixement del català a l'estranger. Això el distingí entre els romanistes del seu temps. Però els fruits de la seva sòlida formació haurien tingut encara més ressó si hagués estat adscrit a un moviment innovador. Tot i pertànyer al grup que intentava d'ampliar la perspectiva dels neogramàtics basant-se no només en els testimonis documentals de la llengua literària de l'Edat Mitjana sinó també en els dialectes moderns, d'aquests l'interessava més la fonètica que la lexicografia i l'etnografia, la «Wörter und Sachen» en què es feren tants estudis en aquella època.

Quant a la seva fortuna dins de la cultura catalana, si no ha destacat més la seva figura, ha estat per motius ben diferents, més aviat de caire personal que científic. Coneixem poc quina fou la seva relació amb Barcelona però podem deduir que no fou tan estreta ni cordial com amb Mallorca. Podríem pensar que la seva figura si abans havia estat present a poques publicacions, ressorgiria l'any 1968, commemoratiu del centenari de Fabra, contemporani seu que el conegué i es plantejà i resolgué problemes semblants, però no fou així.

Podríem aventurar-ne diverses causes:

La cultura catalana anava sortint d'uns anys de clandestinitat, en què havia hagut de donar prioritat a les pròpies figures, abans que a un estranger amb un historial meritori però també conflictiu.

Retrocedint unes dècades més enrera encara, immediatament després del Primer Congrés, ens trobem que Alcover queda al marge dels circuits oficials per les seves diatribes amb ells en polèmiques que tenien causes personals amb algun rerafons de controvèrsia illa/continent, perifèria/centre. Redundà això en dany de Schädel, que tant col·laborava amb ell?

Hi contribuï també el fet que els becaris, que en part entraren en aquests circuits oficials, durant uns quants anys estigueren en males relacions amb el seu mestre?

En desviar el seu interès per la cultura catalana a favor del vast món hispànic, desviació que reforçà el nou càrrec, fou considerat un desertor de la causa i en sofrí les conseqüències?

Ell, conscient de la seva superioritat científica, havia estat disposat a agafar les regnes, la direcció d'empreses com l'Institut, el butlletí, el diccionari, l'atlas lingüístic, que més tard els catalans acompliren gairebé sempre dignament tots sols. En aquest punt de les competències cal recordar que al començament del segle els Països Catalans estan en una fase de tempteigs pel que fa a la lingüística però, en sentir-se enfortits amb l'èxit i les lliçons del Primer Congrés, on s'havia perfilat una figura del país, Pompeu Fabra, davant d'aquest estranger de forta i dinàmica personalitat que els ha prestat serveis decisius, com Pigmalió volen demostrar les pròpies forces independitzant-se del mentor. La filologia catalana va avençant aquells anys enmig de grans lluites internes. I avui, que part d'aquesta demostració ha estat aconseguida, en anys de normalització, li va arribant a Schädel el seu lloc en les publicacions?

Quant al dinamisme d'aquest, tot i que es pot dir que al llarg de la seva vida dugué a terme molts projectes crida l'atenció el fet que a les seves cartes sempre anuncia que està preparant llibres que no arriben a publicar-se mai, que es queden en articles. Dóna la impressió que se sent constantment desbordat per noves iniciatives. Aquesta inquietud sembla correspondre a la tipologia de l'home hiperactiu i susceptible que de vegades pateix d'una úlcera d'estòmac, la malaltia psico-somàtica que sembla que ell tingué; els qui n'estan afectats sovint es dediquen a una febrils activitat, signe de la tensió interior que els corca una important funció vital.

Tot mirant d'aplegar les peces disperses del mosaic que constitueix la vida i l'obra de Schädel, veiem que algunes ja tenien sentit complet, altres n'han tingut més en ajuntar-se, altres esperen, no el tenen encara. Per això voldríem aprofitar l'oportunitat d'aquestes ratlles per a invitar els qui coneguïn o puguïn conèixer-ne millor altres aspectes, estan més especialitzats sobre el tema, són més capaços

d'una valoració crítica o més prop de les fonts d'informació, a contribuir a aclarir encara més la seva figura i la seva relació amb els Països Catalans.

Tot i les vicissituds del temps, Schädel resta el catalanòfil que donà moltes directrius vàlides i decisives per a l'estudi de la llengua catalana, que contribuï al seu reconeixement i a la seva difusió científica a l'estranger i que formà uns deixebles que continuaren la seva obra, que es perllonga fins avui, com prova la vitalitat actual de la catalanística alemanya.

Bibliografia

- ALCOVER, A. M.: *Preparació per la Mort: Consideracions sobre les màximes eternes, profitoses a tots per meditar i an els sacerdots per predicar I*, Obra de St. ALFONSO MARIA DE LIGUORI, Versió mallorquina de Mn. Antoni M. Alcover, Barcelona: Llibreria Verdager, 1926.
- ALCOVER, A. M./MOLL, F. DE B.: *Diccionari català-valencià-balear*, Ciutat de Mallorca: Moll, 1926-1962.
- ALCOVER, A. M.: *Dietari de l'excursió filològica de 1906*, Barcelona: Publicacions de la Generalitat de Catalunya, 1983.
- ARTEAGA PEREIRA, J. M.: «Spécimen catalan d'après la prononciation normale», in: *Le maître phonétique* 9 (1904), 118-123.
- ARTEAGA PEREIRA, J. M.: «Ullada general a la fonètica catalana», in: *Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana (octubre 1906)*, Barcelona: Joaquim Horta, 1908, 445-465.
- BADIA I MARGARIT, A. M.: *Gramàtica històrica catalana*, Barcelona: Noguer, 1951, 85-110.
- BADIA I MARGARIT, A. M.: «La filologia catalana entre dos congressos de lingüística», in: *Actas del VII Congreso Internacional de Lingüística Románica I* (1955; Barcelona), 99-109.
- BADIA I MARGARIT, A. M.: *Gramàtica catalana*, Madrid: Gredos, 1962.
- BALAGUER Y MERINO, A. (ed.): «Ordinacions y Bans del Comtat d'Empúries», in: *Revue des langues romanes* 15/1 (1879; Montpel·lier/París), 18-47, 179-182.
- BALDINGER, K.: *La formación de los dominios lingüísticos en la Península Ibérica*, Madrid-Santiago de Chile: Gredos-Grijalbo, 1962.

- BARBIER FILS, P./SCHÄDEL, B.: «Chronique étymologique des langues romanes», in: *Revue des langues romanes* 53 (1910; Montpellier: Société des Langues Romanes), 244.
- BARNILS, P.: *Die Mundart von Alacant*, Halle-Barcelona, 1913.
BDC: *Bullett de Dialectologia Catalana*, Barcelona: IEC, 1913-1937.
- BDR: *Bulletin de Dialectologie Romane*, Brussel-les: Société de Dialectologie Romane, 1909-1914.
- BDLC: *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, Ciutat de Mallorca 1901-1925, 1933-1936.
- BRIESEMEISTER, D.: «Katalonien und Deutschland: Ein Überblick über die kulturgeschichtlichen Wechselbeziehungen», in: *Zeitschrift für Katalanistik I* (1988), 11-35.
- CATALÁN, D.: *Lingüística Ibero-románica*, Madrid: Gredos, 1974.
- COROMINES, JOAN: «L'aportació forastera a l'estudi de la lingüística catalana», in: *La Revista* 21 (1935), 10-13.
Cultura latino-americana, Hamburg 1915-1918.
- DCVB: *Diccionari català-valencià-balear*, per A. M. ALCOVER i F. DE B. MOLL, Ciutat de Mallorca 1926-1962.
- EBERENZ, R.: «Estat dels estudis de llengua i de literatura catalanes a la República Federal d'Alemanya, Austria i Suïssa», in: *El català a Europa i Amèrica* (Estudis de llengua i literatura catalanes V) (1982; Montserrat: Publicacions de l'Abadia), 103-130.
- EBERENZ-GREOLES, C.: «L'excursió filològica de 1906», in: *Diario de Tarragona*, 7 de maig de 1986, 17.
Enciclopedia Universal Ilustrada Espasa, LIV, Madrid 1978, 910.
- GIESE, W.: «El catalán en la universidad de Hamburgo», in: *Actas del VII Congreso Internacional de Lingüística Románica II* (1955; Barcelona), 111-118.
- Gran Enciclopèdia Catalana*, 24 volums, Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1986-1989.
- GRIERA, A.: *La frontera catalana-aragonesa*, Barcelona, 1914.
- GRIERA, A.: *Memòries*, San Cugat del Vallès: Instituto de Cultura Hispánica, 1963.
- HADWIGER, J.: «Ressenya a Bernhard Schädel: *Mundartliches aus Mallorca*», in: *Literaturblatt für germanische und romanische Philologie* (1906), 193-195.

- HERZOG, E.: «Ressenya a B. SCHÄDEL: "Die Mundart von Ormea (1903)"», in: *ZRPh* 32 (1908), 619-624.
- HUBER, J.: «Ressenya a B. SCHÄDEL: "Manual de fonètica catalana (1908)"», in: *BDR* 2 (1910), 61.
Iberica, Hamburg 1924.
- JULIÀ I MUNÉ, J.: *Mossèn Antoni Ma. Alcover i l'obra del diccionari*, Tarragona: Diputació Provincial, 1986.
- KLAIBER, L.: «Katalonien und die deutsche Wissenschaft», in: *Spanische Forschungen der Görresgesellschaft I, 6* (1937), 441-461.
- KJbFRPh: *Kritischer Jahresbericht über die Fortschritte der Romanischen Philologie*, München-Leipzig-Erlangen: Junge, 1892-1914.
- KRÜGER, F.: *Spracheographische Untersuchungen in Languedoc und Roussillon*, Hamburg 1911.
- LBIGRPh: *Litteraturblatt für germanische und romanische Philologie*, Heilbronn-Leipzig 1880-1944.
- LUDWIG SALVATOR, ERZHERZOG: *Die Balearen in Wort und Bild*, Würzburg, 1869-1891.
- MASSOT I MUNTANER, J.: *Els mallorquins i la llengua autòctona*, Barcelona: Curial, 1972.
- MASSOT I MUNTANER, J.: *Antoni Ma. Alcover i la llengua catalana*, Montserrat: Publicacions de l'Abadia - II Congrés de Cultura Catalana, 1985.
- MOLL, F. DE B.: *Gramàtica històrica catalana*, Madrid: Gredos, 1952.
- MOLL, F. DE B.: «Bernhard Schädel i els inicis de la lingüística catalana», in: *Homenaje a Jaime Vicens i Vives I* (1965; Barcelona: Facultad de Filosofía y Letras), 95-110; reproduït a MOLL 1983.
- MOLL, F. DE B.: *Els meus primers trenta anys*, Mallorca: Moll, 1970.
- MOLL, F. DE B.: *Un home de combat*, 2ª ed., Ciutat de Mallorca: Moll, 1981.
- MOLL, F. DE B.: *Aspectes marginals d'un home de combat (Mossèn Antoni M. Alcover)*, Montserrat-Barcelona: Publicacions de l'Abadia-Curial, 1983.
- MONTOLIU, M. DE: «Autobiografia», in: *Manuel de Montoliu. Homenaje póstumo*, Tarragona: Diputació Provincial, 1961.
- MOREL-FATIO, A.: «Katalanische Litteratur», in: *Grundriss der romanischen Philologie II, 3*, Straßburg: Trübner, 1897, 70-128.

- MOREL-FATIO, A./SAROIHANDY, J.: «Das Catalanische», in: *Grundriss der romanischen Philologie I*, Straßburg: Trübner, 1904-1906 (1888), 841-877.
- MORF, H.: «Ressenya a B. SCHÄDEL: "Mundartliches aus Mallorca (1905)"», in: *Archiv für das Studium der neueren Sprachen und Literaturen* 115 (1905; Braunschweig), 256-258.
- MUSSAFIA, A.: «Ressenya a Bernhard Schädel: *Die Mundart von Ormea (1903)*», in: *Literaturblatt für germanische und romanische Philologie* (1904), 30-31.
- NIEPAGE, M.: *Laut- und Formenlehre der mallorquinischen Urkundensprache*, Halle 1909.
- NPHM: *Neuphilologische Mitteilungen*, Bulletin de la Société Neuphilologique de Helsinki, 1899.
- PCILC 1908: *Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana (octubre 1906)*, Barcelona: Estampa d'En Joaquim Horta, 1908.
- RDR: *Revue de Dialectologie Romane*, Brusel·les 1909-1914.
- R. J.: «Ressenya a B. SCHÄDEL: "Manual de fonètica catalana"», in: *Revue des langues romanes* 52, 1 (1909; Montpellier), 96.
- ROHLFS, GERHARD: *Manual de filología hispánica*, Bogotá: Instituto Caro y Cuervo, 1957, 162, 235, 237, 252, 255, 267.
- SALOW, K.: *Sprachegeographische Untersuchungen über den östlichen Teil des katalanisch-languedokischen Grenzgebietes*, Hamburg 1912.
- SALVERDA DE GRAVE, J. J.: «Ressenya a B. SCHÄDEL: "Manual de fonètica catalana (1908)"», in: *Annales du Midi* (1909; Tolosa), 524-526.
- SCHÄDEL, B.: «Katalanische Sprache. 1890-1903», in: *KJbFRPh* 6, 1 (1899-1901), 362-379.
- SCHÄDEL, B.: «Katalanische Sprache: 1890-1903», in: *KJbFRPh* 7, 1 (1902-1903[a]), 199-212.
- SCHÄDEL, B.: «Katalanische Literatur. 1890-1903», in: *KJbFRPh* 7, 2 (1902-1903[b]), 207-220.
- SCHÄDEL, B.: *Die Mundart von Ormea*, Halle: Niemeyer, 1903.
- SCHÄDEL, B.: *Untersuchungen zur katalanischen Lautentwicklung*, Halle: Ehrhardt Karras, 1904[a].
- SCHÄDEL, B.: «Katalanische Sprache. 1904», in: *KJbFRPh* 8, 1 (1904[b]), 194-196.
- SCHÄDEL, B.: «Katalanische Literatur. 1904», in: *KJbFRPh* 8, 2 (1904[c]), 350-353.

- SCHÄDEL, B.: «Ressenya a RUBIÓ Y LLUCH, ed.: "Curial y Guelfa"», in: *Literaturblatt für germanische und romanische Philologie* 25 (1904[d]), 73-74.
- SCHÄDEL, B.: «Ressenya a J. MASSÓ TORRENTS: "Obres poètiques de Jordi de Sant Jordi (1902)"», in: *Literaturblatt für germanische und romanische Philologie* 25 (1904[e]), 119-121.
- SCHÄDEL, B.: «Ressenya a ANTONI M. ALCOVER: "Diccionari de la llengua catalana, Lletra de convit (1903)" i a "Bolletí del Diccionari de la llengua catalana (1901-1903)"», in: *Literaturblatt für germanische und romanische Philologie* 25 (1904[f]), 200-201.
- SCHÄDEL, B.: *Mundartliches aus Mallorca*, Halle: Rudolf Haupt, 1905[a].
- SCHÄDEL, B.: «Katalanische Sprache 1905», in: *KJbFRPh* 9, 1 (1905[b]), 191-205.
- SCHÄDEL, B.: «Neue Lullpublikationen (Obres de R. Lull, 1-3, 1901-1903; Libre de Amich e Amat, 1904; Obrador y Bennassar: R. Lull en Venecia; Francis Le Jau Frost: The 'Art de Contemplació', Baltimore 1903)», in: *Literaturblatt für germanische und romanische Philologie* 26 (1905[c]), 201-206.
- SCHÄDEL, B.: «Ressenya a Conrado Haebler: *Tipografía ibérica del siglo XV (1902)*» i a *Bibliografía ibérica del siglo XV (1904)*», in: *Literaturblatt für germanische und romanische Philologie* (1905[d]), 30-31.
- SCHÄDEL, B.: «Ressenya a Berthold Wiese: *Altitalienisches Elementarbuch (1904)*», in: *Deutsche Literaturzeitung* (1905[e]), 222-226.
- SCHÄDEL, B.: «Ressenya a M. OBRADOR BENASSAR: "La nostra Arqueologia Literària (1905)"», in: *Deutsche Literaturzeitung* 27 (6 de gener de 1906[a]), 29-30.
- SCHÄDEL, B.: «Llengua catalana 1906», in: *KJbFRPh* 10, 1 (1906[b]), 165-184.
- SCHÄDEL, B.: «Ressenya a J. HADWIGER: "Sprachgrenzen und Grenz-mundarten des Valencianischen"», in: *Literaturblatt für germanische und romanische Philologie* 27 (1906[c]), 196-198.
- SCHÄDEL, B.: «Ressenya a R. FOULCHÉ-DELBOSC: "Abrégé de grammaire catalane (1902)"», in: *Literaturblatt für germanische und romanische Philologie* 27 (1906[d]), 241-242.
- SCHÄDEL, B.: «Ressenya a JOAQUIM MIRET I SANS: "Sempre han tingut bech les oques (1905-1906)"», in: *Deutsche Literaturzeitung* 28 (18 de maig de 1907[a]), 1258-1260.

- SCHÄDEL, B.: «Ressenya a JULI SOLER I SANTALGÓ: "La Vall d'Aran (1906)"», in: *Deutsche Literaturzeitung* 28 (1907[b]), 1528-1530.
- SCHÄDEL, B.: «Un art poétique catalan du XVIIe siècle», in: *Mélanges Chabaneau, Erlangen; Romanische Forschungen* 23 (1907[c]), 711-735.
- SCHÄDEL, B.: «Ressenya a Carl Weber: *Italienisch in Beispielen (1907)*», in: *Deutsche Literaturzeitung* (1907[d]), 2023-2025.
- SCHÄDEL, B.: «Ressenya a Gustav Rolin: *Kurzgefasste italienische Sprachlehre (1907)*», in: *Deutsche Literaturzeitung* (1907[e]), 547-549.
- SCHÄDEL, B.: «Ressenya a Ramón Menéndez Pidal: *Catálogo del Romancero judío-español (1907[f])*», in: *ZRPh* 32 (1908), 118-120.
- SCHÄDEL, B.: «Ressenya a Charloun Riéu: *Provenzalische Lieder (1907[g])*», in: *Deutsche Literaturzeitung* (1909), 939-940.
- SCHÄDEL, B.: «Katalanische Sprache 1907-1908», in: *KJbFRPh* 11 (1907-1910), 254-266.
- SCHÄDEL, B.: *Manual de fonètica catalana*, Cöthen: Otto Schulze Verlag, 1908[a].
- SCHÄDEL, B.: «Memorandum sobre la necessitat de promoció de la filologia nacional catalana y els medis am qu'es pot obtenir i el fruit que'n sortirà», in: *BDLC* 4 (1908[b]), 24-30.
- SCHÄDEL, B.: «Zur Entwicklung des finalen *a* im Ampurdà», in: *Philologische und volkskundliche Arbeiten* (1908[c]; Erlangen: Junge), 85-98.
- SCHÄDEL, B.: «Über die Zukunft der katalanischen Sprachstudien», in: *Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana (octubre 1906)*, Barcelona: Joaquim Horta, 1908[d], 410-415 (versió catalana de A. M. ALCOVER: «Sobre'l pervindre dels estudis llingüístichs catalans», 415-422).
- SCHÄDEL, B.: «La frontière entre le gascon et le catalan», in: *Romania* 37 (janvier 1908[e]), 140-156.
- SCHÄDEL, B.: «Ressenya a O. J. TALLGREN: "La Gaya de Consonantes de Pero Guillén de Segovia (1907)"», in: *ZRPh* 32 (1908[f]), 118-120.
- SCHÄDEL, B.: «Ressenya a: "El llibre del Congrés"», in: *BDLC* 4 (1909[a]), 169-174.
- SCHÄDEL, B.: «Relació de l'ensenyament i els estudis dels estipendiats de la Exma. Diputació Provincial de Barcelona a l'Universitat de Halle, Any 1908-1909», *BDLC* 4 (1908-1909 [b]), 398-402.

- SCHÄDEL, B.: «Ressenya a: "Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana (1908)"», in: *BDR* 1 (1909[c]), 19-23.
- SCHÄDEL, B.: «Mallorca», in: *Revue de Dialectologie Romane* 1, (1909[d]), 267-268.
- SCHÄDEL, B.: «Die katalanischen Pyrenäendialekte», in: *Revue de Dialectologie Romane* 1 (1909[e]), 15-98, 386-412.
- SCHÄDEL, B.: «Über Schwankungen und Fehlergrenzen beim phonetischen Notieren» («Sobre fluctuacions i aproximacions en l'anotació fonètica»), in: *BDR* 2 (1910[a]), 1-29.
- SCHÄDEL, B.: «Ressenya a J. MIRET I SANS: "Documents en langue catalane (1908)"», in: *BDR* 2 (1910[b]), 60-61.
- SCHÄDEL, B.: «Ressenya a JORDI DES RECÓ [= A. MA. ALCOVER]: "Aplech de rondayes mallorquines (1909)"», in: *BDR* 2 (1910[c]), 61.
- SCHÄDEL, B.: «Ressenya a L. CONILL: "Botanique catalane (Revue Catalane 1908)"», in: *BDR* 2 (1910[d]), 62.
- SCHÄDEL, B.: «Zur Aussprache des Katalanischen», in: *NPhM* 7/8 (1910[e]), 175-180.
- SCHÄDEL, B.: «Ressenya a: "Revue de Dialectologie Romane (1909). - Bulletin de Dialectologie Romane (1909)"», in: *ZRPh* 34 (1910[f]), 242-251.
- SCHÄDEL, B.: «Ressenya a J. Urquijo: *Retrocede el vascuence?* (1910)», in: *BDR* 3 (1911[a]), 124-125.
- SCHÄDEL, B.: «Ressenya a K. Neuse: *Landeskunde von Frankreich (1909)*», in: *BDR* 3 (1911[b]), 113.
- SCHÄDEL, B.: «Zur Sprache der Doctrina dels Infans», in: *BDR* 3 (1911[c]), 101-110.
- SCHÄDEL, B.: «Ressenya a EBERHARD VOGEL: "Taschenwörterbuch der katalanischen und deutschen Sprache (1911)"», in: *BDR* 3 (1911[d]), 120-121.
- SCHÄDEL, B.: «Ressenya a O. QUELLE: "Die Pyrenäenhalbinsel (1911)"», in: *BDR* 3 (1911[e]), 122.
- SCHÄDEL, B.: «Ressenya a Général Plazanet: *Essai d'une carte des pays du Midi*», in: *BDR* (1914[a]), 109.
- SCHÄDEL, B.: «Ressenya a B. Terracini: *La lingua delle canzoni popolari piemontesi (1914)*», in: *BDR* 6 (1914[b]), 109-110.
- SCHÄDEL, B.: «Ressenya a *Bibliographie hispanique 1910*», in: *BDR* 6 (1914[c]), 52-53.

- SCHÄDEL, B.: «Ressenya a: Grandjent, C. H.: *Introduzione allo studio del latino volgare*», in: *BDR* 6 (1914[d]), 45.
- SCHÄDEL, B.: «Ressenya a H. KLINGHARDT: "Artikulations- und Hörübungen. Praktisches Hilfsbuch der Phonetik für Studierende und Lehrer"», in: *BDR* 6/15 (1914[e]), 45.
- SCHÄDEL, B.: «Ressenya a: "Bibliographie hispanique 1910"», in: *BDR* 6 (1914[f]), 52-53.
- SCHÄDEL, B.: «Ressenya a J. GILLIÉRON/E. EDMONT: "Tables de l'Atlas linguistique de la France (1912)"», in: *BDR* 6 (1914[g]), 111.
- SCHÄDEL, B.: «Ressenya a F. MARTÍNEZ Y MARTÍNEZ: "Còses de la meua tèrra: La Marina (1912)"», in: *RDR* 6 (1914-1915), 400.
- SCHÄDEL, B.: «Mitteilungen zur Phonetik der Mundart von St. Rémy-de-Provence», in: *Mitteilungen und Abhandlungen aus dem Gebiet der romanischen Philologie* 3 (1915; Hamburg), 37-59.
- SCHÄDEL, B.: «Redaktionelles Schema für das Dictionari», in: *BDLC* 13 (1921), 77-83.
Spanien, Hamburg, 1924.
- TALLGREN, O. J.: «Dr. B. Schädel. - Manual de fonètica catalana», in: *Neuphilologische Mitteilungen* XI, 8 (1909), 219-225.
- TALLGREN, O. J.: «Encore quelques remarques sur "B. Schädel: Manual de Fonètica catalana" à propos de l'article précédent», in: *NPhM* XII, 7/8 (1910), 180-187.
- TALLGREN, O. J.: «Glanures catalanes et hispano-romanes», in: *NPhM* XIII, 7/8 (1911), 151-174.
- TALLGREN, O. J.: «Glanures catalanes et hispano-romanes», in: *NPhM* XIV, 1/4 (1912), 12-34.
- VOGEL, E.: *Taschenwörterbuch der katalanischen und deutschen Sprache. Erster Teil Katalanisch-Deutsch*, Berlin-Schöneberg: Langenscheidtsche Verlagsbuchhandlung, 1911, XV-XVIII.
- ZRPh: *Zeitschrift für romanische Philologie*, Halle, Tübingen: Niemeyer, 1897.